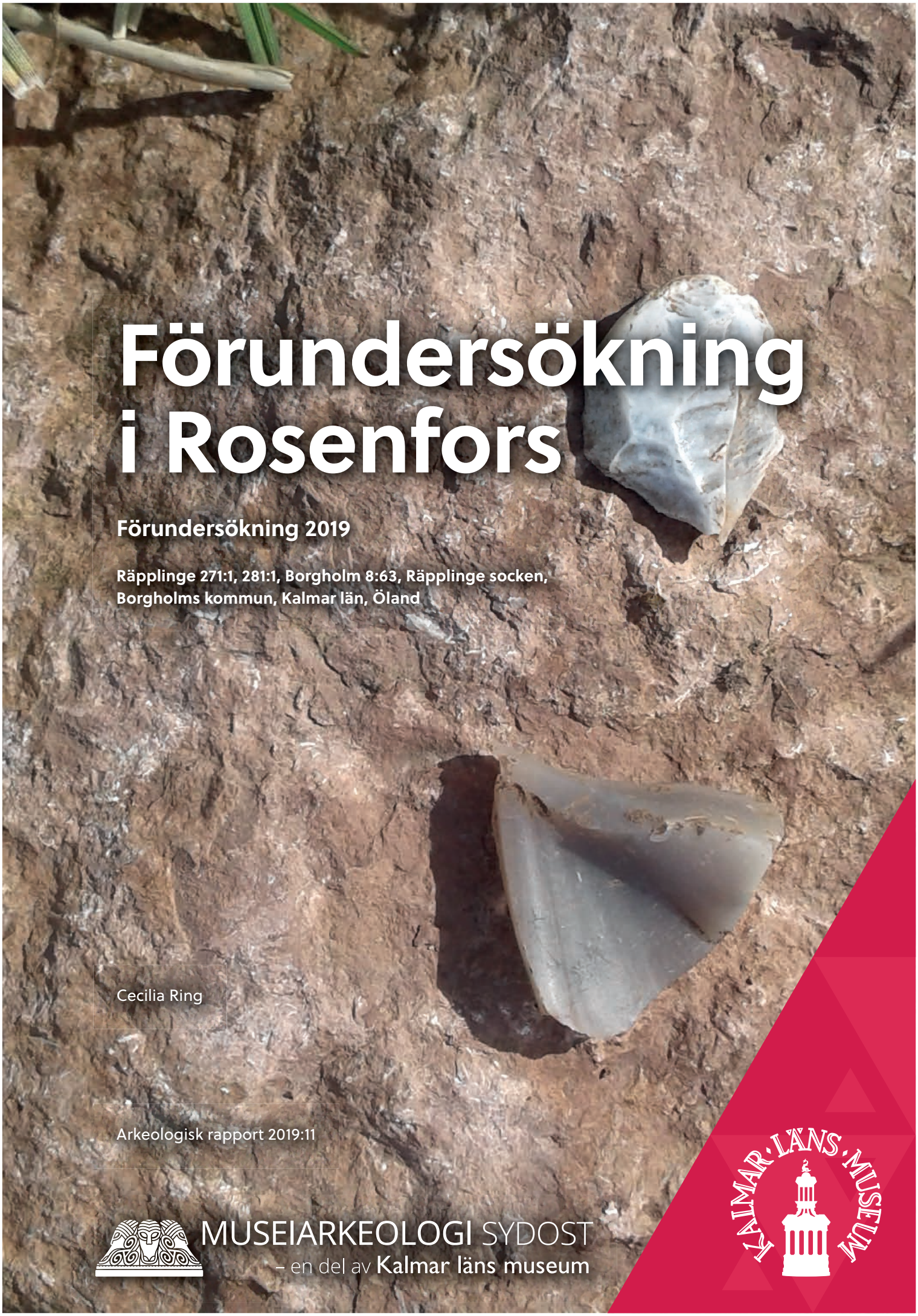

Förundersökning i Rosenfors

Förundersökning 2019

Räpplinge 271:1, 281:1, Borgholm 8:63, Räpplinge socken, Borgholms kommun, Kalmar län, Öland

Cecilia Ring

Arkeologisk rapport 2019:11

MUSEIARKEOLOGI SYDOST
– en del av Kalmar läns museum

KALMAR·LÄNS·MUSEUM

Förundersökning i Rosenfors

Förundersökning 2019

Räpplinge 271:1, 281:1, Borgholm 8:63, Räpplinge socken, Borgholms kommun, Kalmar län, Öland

Författare Cecilia Ring
Copyright Kalmar läns museum 2019
Redaktion Helena Victor, Stefan Siveud
Kartor Publicerade i enlighet med tillstånd 507-98-2848 från Lantmäteriverket
Förlag Kalmar läns museum
ISSN 1400-352X

Abstract

Keywords: Öland, Rosenfors, Archaeological excavation, Stone age settlements

In Mars 2019, an archaeological test excavation was carried out within the property of Rosenfors. Two stone age settlements, as concentrations of surface collected flint, have already been registered within the surface. Just outside the area in the northwest there were registered remains from the Iron Age. This, in combination with the proximity to older shorelines, lead to that the County Administrative Board considered it necessary that the development should be preceded by a special archaeological investigation.

During the survey, search trenches were excavated with a total area of just over 2200 m^2. At the excavation, very few archaeological features emerged, despite the previously registered settlements.

Innehåll

Sammanfattning 7
Inledning 8
Topografi och fornlämningsmiljö 9
Genomförande 12
Resultat 15
Tolkning och åtgärdsförslag 17
Referenser 18
Tekniska och administrativa uppgifter 19
Bilagor 21

Karta över Kalmar län med platsen markerad.

Sammanfattning

I mars 2019 genomförde Kalmar läns museum en arkeologisk förundersökning inom fastighet Borgholm 8:53 inför arbetet med detaljplaneförändringar. Inom undersökningsområdet fanns sedan tidigare två registrerade stenåldersboplatser (Raä Räpplinge 281:1 och 271:1), genom lösfyndsinventering, samt strax utanför området i nordväst, lämningar av gravfält och spår av odling från järnåldern.

Undersökningen föregicks av en metalldetektorundersökning där bland annat ett flertal kulor bl .a pistolkulor påträffades. De dateras sannolikt till 1600-tal. Vid undersökningen grävdes 113 schakt. Resultatet av undersökningen var tre flintor i form av lösfynd i matjorden och fyra anläggningar.

Figur 1. Vy över förundersökningsområdet där sluttningen mot norr framgår tydligt.

Inledning

Inför arbetet med planerade detaljplaneförändringar i Rosenforsområdet i östra delen av Borgholm genomförde Museiarkeologi sydost / Kalmar läns museum en arkeologisk förundersökning. Underökningen genomfördes i mars månad 2019. Inom området fanns sedan tidigare arkeologiska lämningar registrerade vilka utgörs av lösfynd och boplatser utan synlig avgränsning. Då de registrerade lämningarna enbart består av bearbetat stenmaterial och slagg från ploglagret, var syftet med undersökningen att avgränsa lämningarna rumsligt och kronologiskt. Mycket få lämningar och fynd påträffades.

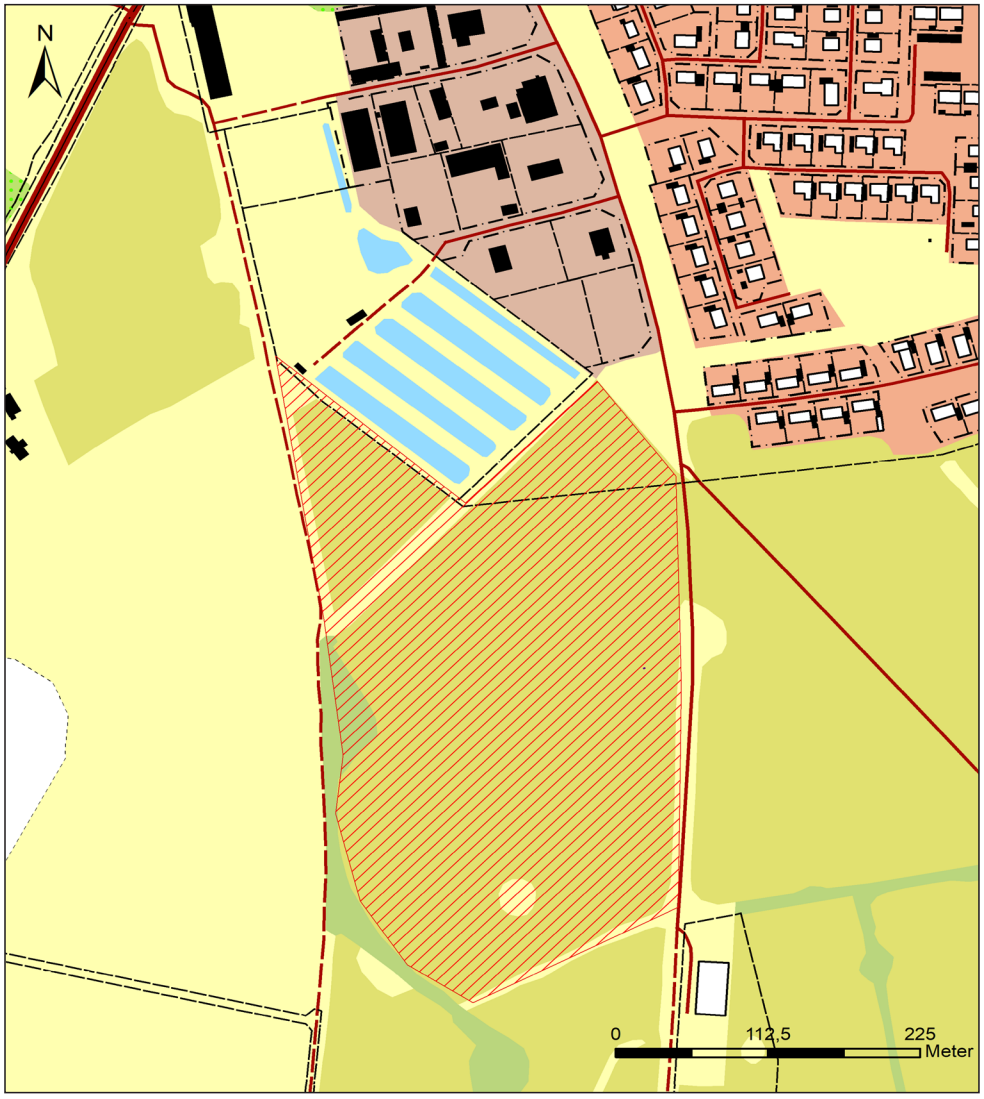

Figur 2. Undersökningsområdet markerat med röd skrafering.

Topografi och fornlämningsmiljö

Rosenforsområdet ligger i den sydöstra delen av Borgholm. Ett relativt flackt område öster om den västra landborgen. Den dominerande jordarten i området utgörs av moränlera med inslag av mer sandiga partier. I området är jordtäcket bitvis mycket tunt och kalkberggrunden går ställvis att finna direkt under matjorden. Höjden över havet varierar mellan ca 20 och 25 m. ö.h. En stor andel av marken öster om Rosenforsområdet brukas idag som åkermark.

Området runt Borgholm är rikt på arkeologiska lämningar från förhistorisk och historisk tid. För att få en rättvisande bild av fornlämningarna i området måste man lyfta blicken och sätta området i relation till lämningarna i det närliggande Köpingsviksområdet. Inne i Köpingsviks samhälle återfinns en stor och välkänd grav- och boplats, med lämningar som sträcker sig från senmesolitikum fram till tidig medeltid (Schulze 2004; Alexandersson 2004; Papmehl-Dufay 2006; Alexandersson m.fl. 2018).

Under lång tid var kunskapen om Ölands stenålder sparsam, men vid Ölandsprojektets inventering i mitten på 1990-talet identifierades ett stort antal stenålders bo- och fyndplatser. Lokalerna identifierades genom fynd av stenartefakter och avslag, huvudsakligen i åkermark. Köpingsviks och Borgholmsområdet utgör inget undantag. I åkermaken som ligger under Kolstad by framkom ett stort antal stenålderslämningar, varav ett flertal från senneolitikum (Papmehl-Dufay 2008). I området mellan Köpingsvik och Borgholm finns dessutom flera bronsålderslämningar, där de välkända rösena Blårör och Sote hög har monumentala proportioner (RAÄ Borgholm 19:1, Köping 53:1).

I närheten av undersökningsområdet finns även lämningar från historisk tid. I början av 1500-talet anlade Gustav Vasa fem kungsgårdar på Öland (Carlsson 2001). En av dessa låg i direkt anslutning till det aktuella förundersökningsområdet. Det äldsta skriftliga belägget för en kungsgård på platsen dateras till 1533. Idag finns den gamla mangårdsbyggnaden bevarad, det s.k. Vasahuset, vilket sannolikt är Ölands äldsta bevarade profana byggnad. Den ursprungliga mangårdsbyggnaden brändes ner av danskarna 1677 (Carlsson 2001). Vasahuset har senare kommit att stå tom under långa perioder, men har periodvis använts som spannmålsmagasin. Under 1900-talet har Borgholm expanderat och tagit delar av kungsgårdens åkermark i anspråk.

Inom undersökningsområdet finns två sedan tidigare registrerade boplatser utan synlig avgränsning (Raä Räpplinge 281:1, 271:1). Lämningarna registrerades i samband med Ölandsprojektet boplatsinventering i mitten på 1990-talet. Det sammantagna fyndmaterialet från de två lokalerna utgörs av ett närmare 50-tal fynd. Bland fynden utmärker sig en glättsten, en flathuggen pilspets samt två slipade flintavslag, medan det resterande stenmaterialet utgörs av tillverkningsavfall. I samband med inventeringen tillvaratogs även en bit slagg. Vid en arkeologisk utredning och landskapsanalys som genomfördes i april 2010 visade det sig finnas arkeologiska lämningar över en större yta (Nilsson 2010) och tre fyndplatser registrerades (Raä Räpplinge 313, 315, 319). Ett av fynden har tolkats som en kärnyxa, vilken med analogier från Skåne skall dateras till mesolitikum. En av fyndplatserna utgörs av två slaggstycken. De idag kända och registrerade lämningarna inom un-

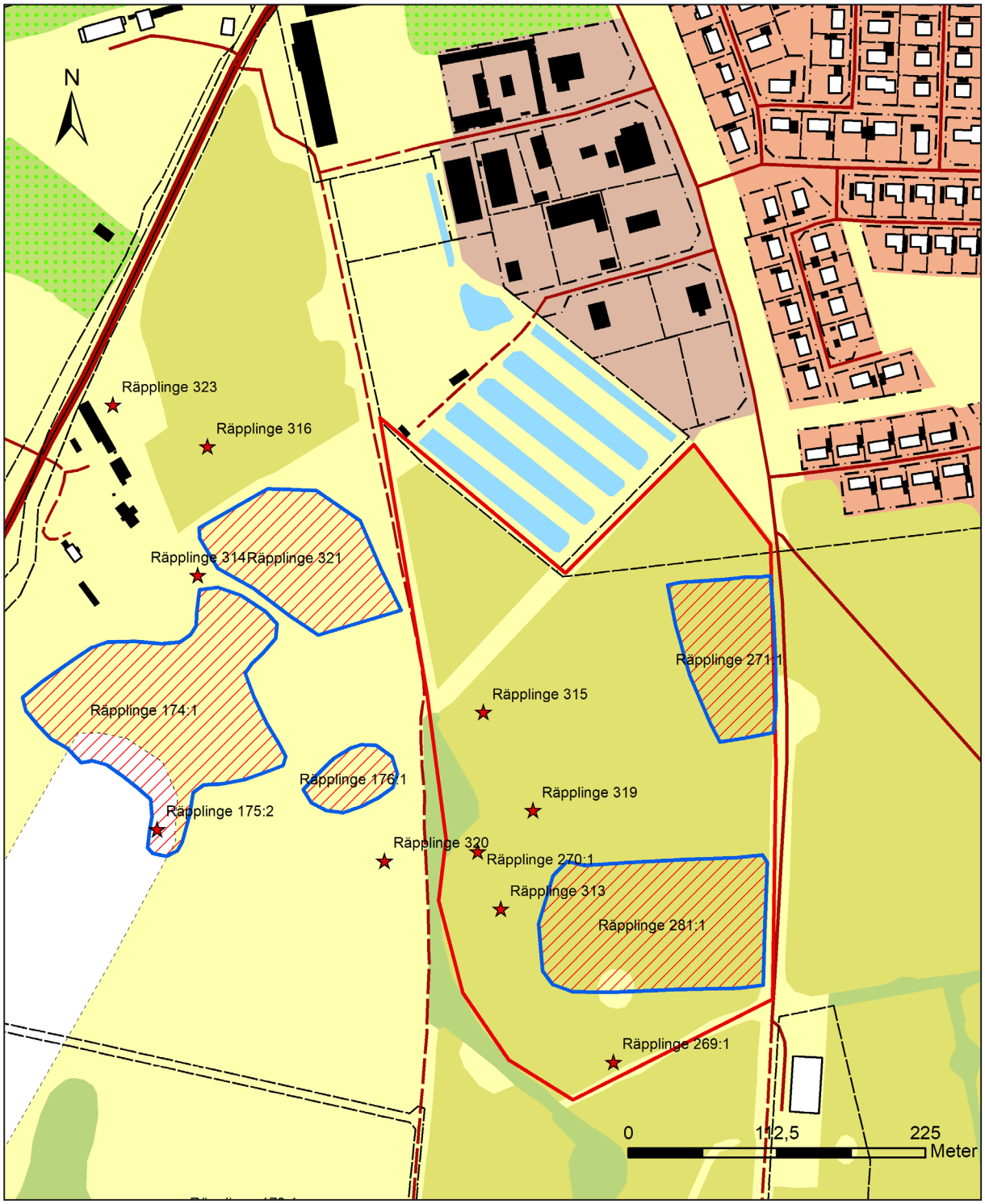

Figur 3. Fornlämningar inom och strax utanför undersökningsområdet. Stjärnorna markerar lösfynd och de skrafferade ytorna sammanhängande lämningar.

dersökningsområdet dateras således till mesolitikum, neolitikum och järnålder.

Väster om undersökningsområdet finns ett stort antal ovan mark synliga lämningar i form av gravar, hägnader och odlingsrösen. Drygt 500 meter nordost om undersökningsområdet framkom en stensättning i samband med en nyligen genomförd arkeologisk utredning (Hagberg 2018). En analys av det äldre kartmaterialet antyder att det ursprungligen funnits ett stort antal lämningar inom förundersökningsområdet, vilka blivit bortodlade.

Fram till mitten av 1990-talet var antalet kända stenåldersboplatser på Öland inte mer än ett 20-tal och bara några enstaka av dessa hade varit föremål för arkeologiska undersökningar. Det inledningsvis nämnda Ölandsprojektet 1996–1997 (Alexandersson 2016; Alexandersson m.fl. 1996) visade att det finns en stor mängd stenålderslämningar på Öland. Det finns ett par områden vilka utmärker sig med rikliga neolitiska lämningar. I anslutning till det nu aktuella förundersökningsområdet finns ett flertal lämningar som dateras till senneolitikum (t.ex. Papmehl-Dufay 2008), samtida med den flathuggna pilspetsen från undersökningsområdet. Kärnyxan är intressant både beträffande läget och dess placering i landskapet. Kärnyxor är ovanliga i Kalmar län och förekommer bara i enstaka exemplar. På Öland återfinns de mycket sparsamt på mellanmesolitiska lokaler i inlandslägen. Slaggen skulle kunna tyda på att det funnits lämningar efter järnframställning och/eller smide på platsen, möjligen finns det en koppling till de synliga lämningarna väster om förundersökningsområdet.

Genomförande

Inledningsvis var det otydligheter vilken del av ytan som skulle förundersökas och det fanns flera olika alternativ innan en samstämmighet förelåg om områdets utbredning. Undersökningsområdet utgjordes av åkermark med en mindre höjdrygg i den södra delen varefter marken sluttade mot norr och blev ganska låglänt. Den ena registrerade boplatsen Raä Räpplinge 281:1 låg på höjdläget medan den andra (Raä Räpplinge 171:1) låg i ett lägre parti i den östra delen av området.

Med tanke på de omfattande järnålderslämningarna omedelbart väster om förunder-sökningsområdet i form av stensträngar och gravar och den tidigare påträffade slaggförekomsten i åkermarken genomfördes inledningsvis en metalldetektering i avgränsande syfte. Metalldetektering genomfördes en dag innan schaktningen påbörjades dag två. Under andra dagen gjordes metalldetekteringen parallellt med den inledande schaktningen.

Figur 4. De underliggande sedimenten var kraftigt stenbundna och på vissa ställen låg kalkstensflisan endast 0,15 m under matjorden.

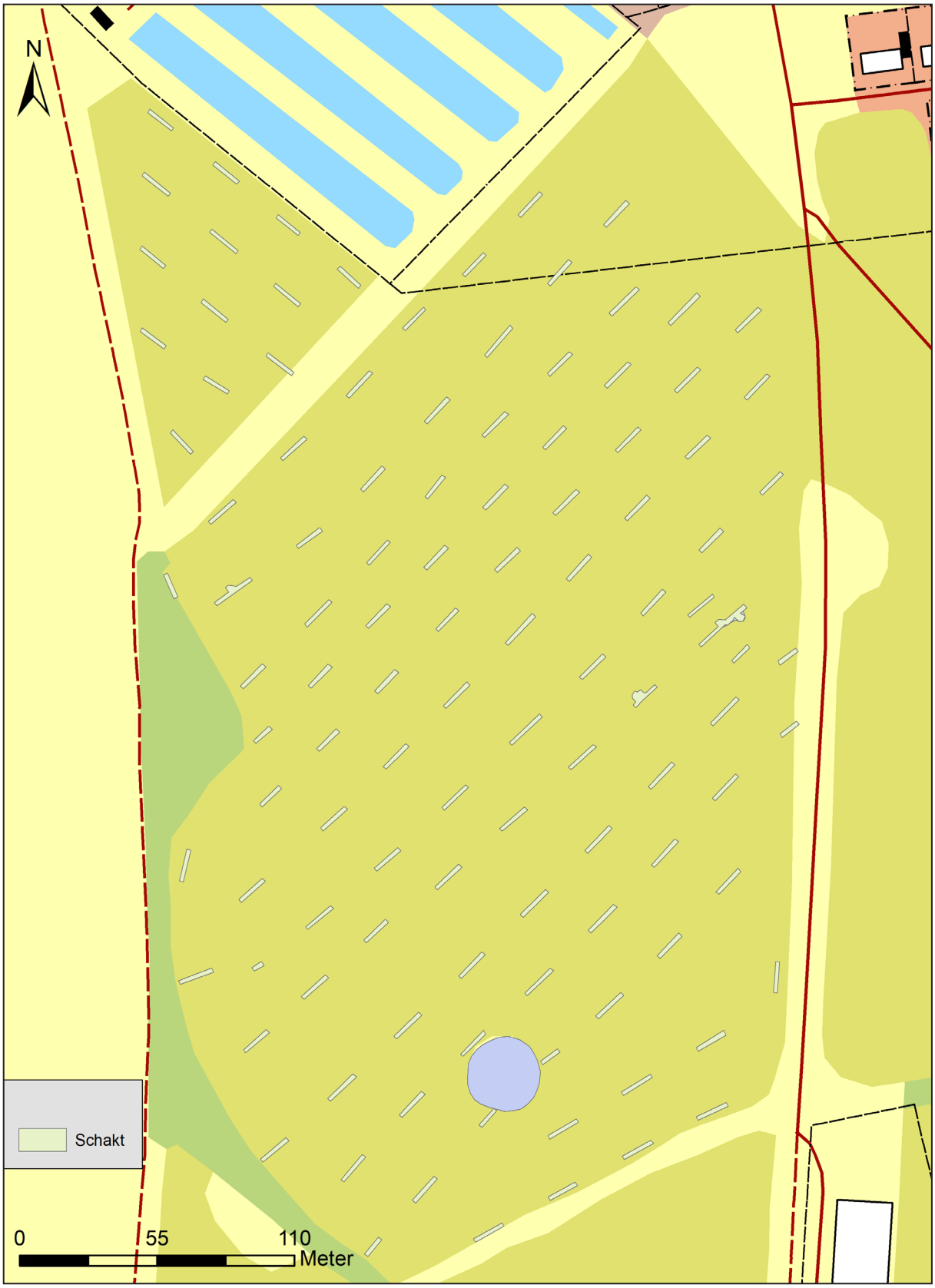

Figur 5. Utredningsschaktens fördelning inom förundersökningsområdet.Den blå cirkeln markerar impedementet i åkern.

Den arkeologiska förundersökningen genomfördes i form av sökschaktning, med hjälp av grävmaskin. Sökschakten grävdes mellan 10–15 meter långa i rader med ca 20 m mellan schakten, med diagonal förskjutning mellan raderna så att ytan kom att förundersökas så heltäckande som möjligt. Schakten, deras längd och utbredning på ytan kom att anpassas efter rådande förhållanden. Vid undersökningen grävdes totalt 113 sökschakt (fig. 5). Den totala ytan som avbanades var drygt 2260 m^2.

I efterhand finrensades främst de schakt som låg inom de registrerade boplatsytorna och eventuella lämningar bedömdes okulärt. I några schakt inom de registrerade boplatsytorna grävdes rutor genom matjordslagret för att påträffa eventuellt daterbara fynd.

Alla schakt, anläggningar och fynd mättes in digitalt med GPS och dokumenterades digitalt med Museiarkeologi sydosts system IDA. Två av anläggningarna snittades för att se form och uppbyggnad.

I ett par av schakten inom de registrerade boplatsytorna provgrävdes rutor. Inga fynd påträffades dock i dessa rutor.

Matjorden innehöll oftast rikligt med kalkstenar på vissa ställen gick kalkstensflisan i dagen och det över lagrande matjordstäcket var bara ca 0,15 m tjockt. (fig. 4). Det fanns endast mindre och till ytan kraftigt begränsade områden med mer sandiga sediment.

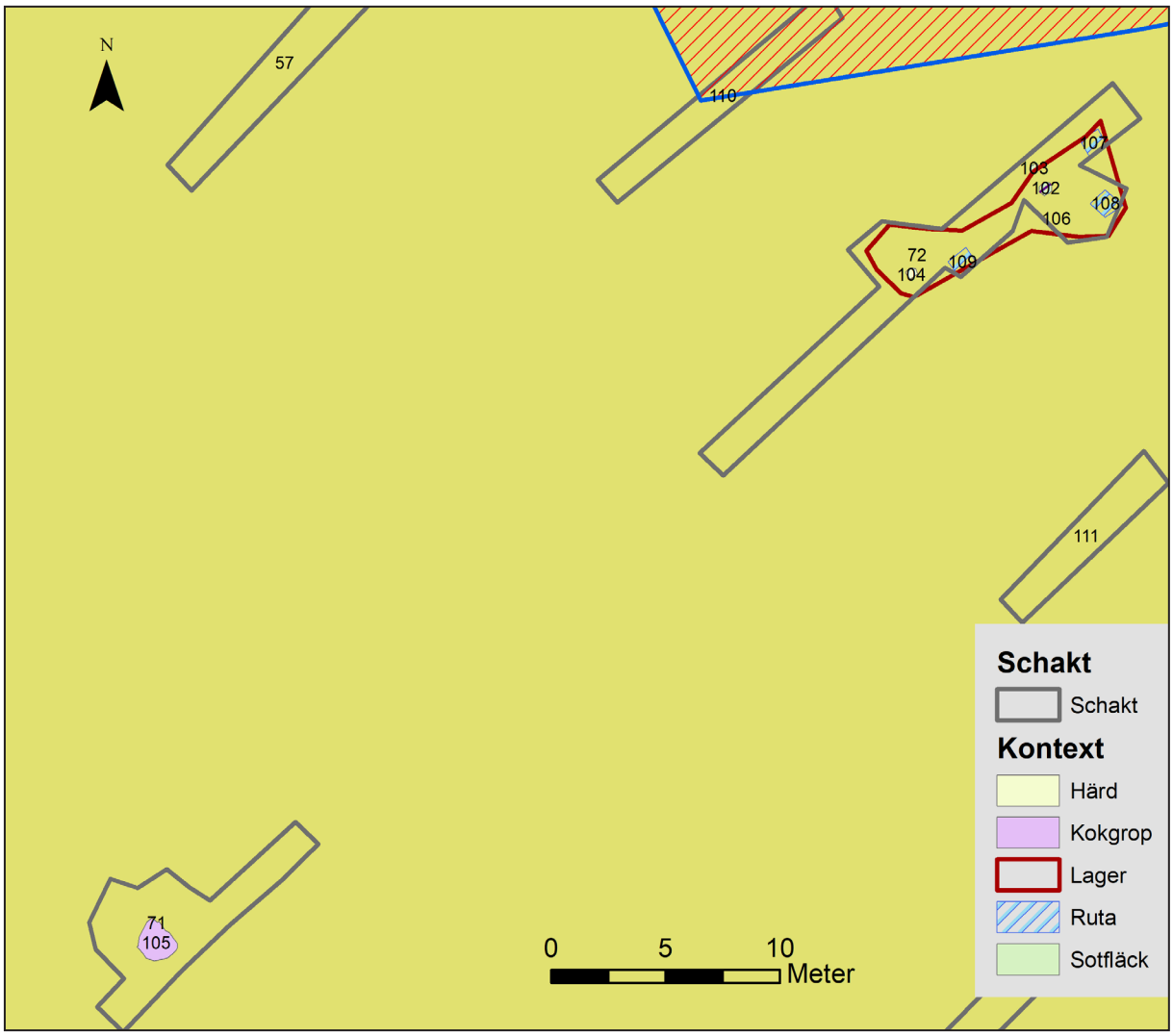

Figur 6a. De påträffade anläggningarna (K102-K105) och lagret (K106) i schakt 71 och 72.

Resultat

Vid metalldetekteringen påträffades 19 fynd som med största sannolikhet kunde hänföras till tiden före 1850. Det var fynd av bland annat 6 blykulor (sannolikt 1600-tal), en hästsko, smältor av metall (troligen brons) och ett mynt från 1802. Fynden dokumenterades genom inmätning och har fotograferats och efter det kasserats.

Fyra anläggningar påträffades och dokumenterades. Det utgjordes av två mindre sotfläckar (K102 och K104), en härd (K103) samt en större, 1,5 meter i diameter stor stenfylld anläggning som tolkades som en kokgrop (K105). Rester efter ett lager, K106, mättes också in. Möjligen kan det ha bildats av de söderplöjda sotfläckarna/kokgropen.

Tre lösfynd i form av flinta påträffades i matjorden. Dessa tillvaratogs inte utan återdeponerades efter det att de fotograferats.

Övriga schakt var tomma och matjordslagret var mycket tunt. På flera ställen gick kalkstensflisan närmast i dagen och på andra ställen syntes att plogen gått djupt ner i undergrunden.

Figur 6b. Fyra mycket urlakade och störda anläggningar påträffades. På fotot syns den större kokgropen, K105.

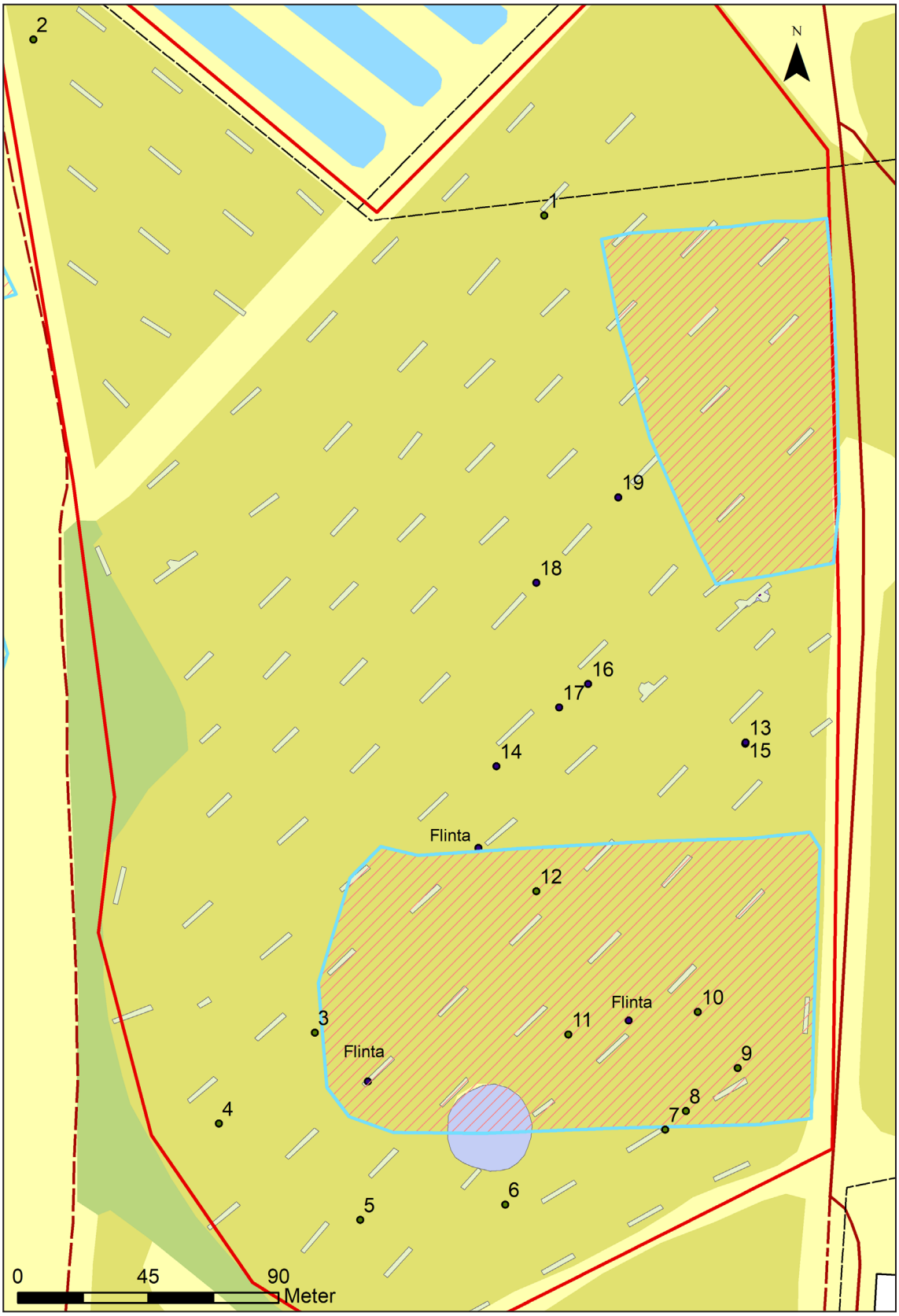

Figur 7. Spridningen av fynden från metalldetektoravsökningen samt de tre lösfynd av flinta som påträffades.

Tolkning och åtgärdsförslag

De fynd i form av små smältor som påträffades vid metalldetekteringen visar på att det kan ha förekommit någon form av bronshantering i området. De tre anläggningar som dokumenterades kan om möjligt ha något med det eventuella metallhantverket att göra men då de var mycket hårt skadade av plogen fanns det inga tydliga spår efter detta.

De sedan tidigare, i samband med lösfyndsinventeringen, registrerade boplatserna återfanns endast i form av ytterligare lösfynd. De anläggningar som eventuellt har funnits på platsen har med största sannolikhet blivit förstörda av jordbruksarbete. På vissa ställen inom Raä Räpplinge 281:1, var matjordslagret endast 0,15 m tjockt innan kalkstensflisan gick i dagen.

Med tanke på det ringa antal anläggningar och fynd och på anläggningarnas dåliga bevarandegrad rekommenderar Museiarkeologi sydost/ Kalmar läns museum inga ytterligare antikvariska åtgärder inom det nu planerade detaljplaneområdet.

Figur 8. I vissa scahkt steg vattnet snabbt.

Referenser

Alexandersson, K. 2004. Vikingatida grav och senmesolitiskt kulturlager. RAÄ 215, Tingsdal 1:1, Köping sn, Borgholm kn, Öland. Arkeologisk undersökning 2003. Rapport Kalmar läns museum.

Alexandersson, K. 2016. Ölandsprojektet – att inventera ett landskap. Från Skedemosse till Sandby borg. Sid 22–35. Red Arnell, K-H & Papmehl-Dufay. Grävda minnen.

Alexandersson, K., Nilsson, N. & Emilsson, A. 2018. Tidigneolitikum I Köpingsvik: Arkeologisk förundersökning 2010 och särskild undersökning 2011. Solberga 5:19, Borgholms kommun, Öland. Kalmar läns museum arkeologisk rapport 2017:06.

Carlsson, D. 2001. Kungsladugården i Borgholms kommun. Kulturlandskapsinventering. ArkeoDok.

Haglund, L. 2018. Arkeologisk utredning på Guntorps äng. Rapport 2018:60. Arkeologisk utredning etapp 2. Kalmar län, Öland, Borgholms kommun, Borgholms socken, Borgholm 11:1, Borgholm 28. Arkeologerna, Statens historiska museer.

Nilsson, H. 2010. Rosenfors: Arkeologisk utredning och landskapsanalys inför planläggningen av Rosenfors, del av Borgholm 8:63 m.fl. fastigheter, Borgholms kommun, Räpplinge socken, Öland. KNATON – landskapsarkeologi. Rapport april 2010.

Papmehl-Dufay, L. 2006. Shaping an identity. Pitted Ware pottery and potters in southeast Sweden. Theses and papers in scientific archaeology 7. Stockholm

Papmehl-Dufay, L. 2008. Senneolitiska boplatslämningar och våtmarkslager. Kolstad 39:1, Köping socken, Öland, Kalmar län. Rapport Kalmar läns museum februari 2008.

Schulze, H. 2004. Köpingsvik på Öland – 30 undersökningar 1970–1994: Arkeologiska undersökningar i Köpingsvik, utförda av riksantikvarieämbetet och Kalmar läns museum. Raä 215, 216 m.fl., Köping sn, Borgholm kn, Öland. Kalmar läns museum arkeologiska enheten. Rapport 2004:2.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr:	431-5313-2018
Kalmar läns museums dnr:	33-250-18
Projektnummer KLM:	A2018_40
Uppdragsgivare:	Borgholms kommun
Landskap:	Öland
Kommun:	Borgholms kommun
Socken:	Räpplinge socken
Fastighet:	Borgholm 8:63
Fornlämningsnr:	Räpplinge 271:1, 281:1
Ekonomisk karta:	5H 0a NV
X koordinat:	6 303 410,29 (N)
Y koordinat:	601 425,79 (E)
Latitud:	56 863 371
Longitud:	16 663 621
M ö h:	25–35 möh
Fältarbetstid:	19/3–28/3–2019
Antal arbetsdagar:	16 dagar
Maskintid:	64 timmar
Personal:	Cecilia Ring och Ulrika Söderström
Foto, Du-nummer:	Du 310
Fyndnummer:	46347
Fynd:	Fynden förvaras i väntan på fyndfördelning i Kalmar läns museums magasin under sitt KLM-nummer. Fynden finns registrerade i en för ändamålet upprättad Microsoft Access-databas.
Tidsålder:	Stenålder/historisk tid
Dokumentation:	All dokumentation förvaras på KLM.
Inmätning:	GPS. Koordinater och höjdangivelser i rikets koordinatsystem SWEREF 99 16:30 och RH2000.

Bilagor

Bilaga 1. Digitala foton 24
Bilaga 2. Metalldetekteringsrapport 26

Fotolista digitala bilder

Landskap: Öland
Socken: Räpplinge
Fastighet: Borgholm 8:63 (Rosenfors)

Förundersökning 2019
DU 310

Nr	Motiv	Från	Datum
1	Översikt	Ö	2019-03-19
2	Översikt	NO	2019-03-19
3	Schakt 21 vattenfyllt	V	2019-03-22
4	Härd 102 och 103	S	2019-03-27
5	Härd 104	S	2019-03-27
6	Härd 105	S	2019-03-27
7	Härd 105	V	2019-03-27
8	Intill impedimemtet gick flisan i dagen. Schalt 115	Ö	2019-03-27
9	Lösfynd.		2019-03-28
10	Lösfynd		2019-03-28
11	Lösfynd		2019-03-28
12	Profil på anl 103	N	2019-03-28
13	Profil på anl 103	N	2019-03-28

Du310_001

Du310_002

Du310_003

Du310_004

Du310_005

Du310_006

Du310_007

Du310_008

Du310_009

Du310_010

Du310_011

Du310_012

Du310_013

Metalldetekteringsrapport

Undersökning med metalldetektor i samband med arkeologisk förundersökning inom Rosenforsområdet, Borgholm 8:63, Räpplinge socken, Borgholms kommun i Kalmar län

Metalldetektor som användes: Modell: XP DEUS 11”

Undersökningen:

Arbetsmetod och utförande:
En systematisk metalldetektering av matjordslagret utfördes inom hela undersökningsområdet enligt sökstråksprincipen, med ett avstånd mellan stråken på 20 meter.

Vid undersökningen negligerades generellt utslag från järnföremål medan alla andra kontrollerades. Metallföremål som med säkerhet kunde tillföras tiden före 1850 eller med osäkerhet kunde dateras i fält togs upp och mättes in. Metallföremål som med säkerhet kunde bestämmas till senare tid (d.v.s. efter 1850) tillvaratogs inte.

Fältarbetet utfördes den 18-19/3 2019.

Detekteringssituationen: (fysiska faktorer som påverkar detekteringsresultatet) –
Arbetet utfördes i åkermark, som vid undersökningstillfället låg i vall. Vegetationen var tämligen låg, men ytan var något ojämn p.g.a. tuvbildning.

Arbetet utfördes vid meteorologiskt gynnsamma förhållanden.

Jonas Paulsson (Arkeolog och metalldetekteringsspecialist)
Kula AB
mob. 0701733223
e-post: stavershult@gmail.com

Fyndlista

Landskap: Öl

Kommun: Borgholm kn

Socken: Räpplinge sn

Undersökningstyp: Förundersökning

Fastighet: Borgholm 8:63

Inventarienummer: 46347

Fnr	Material	Sakord	Sakord	Antal	Vikt (g)	Anmärkning
1	Metall		Kula	1	14,2	
2			Kula	1	12,3	
3	Brons		Bleck	1	1,3	Kasserad
4	Brons		Bleck	1	8,8	Kasserad
5	Brons		Del av föremål	1	3	Kasserad
6			Mynt, 1802?	1	4,7	Kasserad
7	Brons		Del av föremål	1	9,7	Kasserad
8	Brons		Smälta	1	3,4	Kasserad
9	Brons		Smälta	1	3,4	Kasserad
10	Järn		Hästsko	1	42,7	Kasserad
11	Brons		Smälta	1	2,7	Kasserad
12	Järn		Hästskos öm	1	12	Kasserad
13	Metall		Bleck	1	2,5	Kasserad
14	Metall		Bleck	1	1,3	Kasserad
15	Metall		Kula	1	17,2	
16	Metall		Kula	1	40,4	
17	Metall		Bleck	1	4,3	Kasserad
18	Metall		Kula	1	21,4	
19	Metall		Kula	1	24,6	
20	Flinta			1		Lösfynd ej tillvaratagen
21	Flinta			1		Lösfynd ej tillvaratagen
22	Flinta			1		Lösfynd ej tillvaratagen

Fotografierna på framsidan respektive baksidan visar de lösfynd i form av flintor som påträffades vid förundersökningen. Foto KLM.

KALMAR·LÄNS·MUSEUM